

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Osvojení jako forma náhradní rodinné péče

Bakalářská práce

Autor: Monika Svěcená
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: **2014/2015**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika Svěcená**
Osobní číslo: **P12948**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální patologie a prevence**
Název tématu: **Osvojení jako forma náhradní rodinné péče**
Zadávající katedra: **Katedra sociální patologie a sociologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Bakalářská práce se zabývá problematikou osvojení jako jedné z možných forem náhradní rodinné péče v České republice. Teoretická část práce definuje základní a související pojmy, vymezuje náhradní ústavní a rodinnou péči, charakterizuje osvojení jako formu náhradní rodinné péče v souvislosti s legislativní úpravou. Dále popisuje zprostředkování náhradní rodinné péče, podmínky pro osvojitele, předadopční péči, vztahy mezi osvojitelem a osvojencem, charakterizuje mezinárodní osvojení. Empirická část práce se věnuje osvojení jako formě náhradní rodinné péče s využitím kvalitativní metody - rozhovoru s osvojiteli.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování diplomové práce:
Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.**
Katedra sociální patologie a sociologie

Datum zadání bakalářské práce: **28. 2. 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **22. 4. 2015**

L. S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 20. 4. 2015

Anotace

SVĚCENÁ, Monika. *Osvojení jako forma náhradní rodinné péče*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 48 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce stručně představuje poruchy rodiny, kvůli kterým se dítě může dostat do náhradní ústavní či rodinné péče. Je zde stručně definován rozdíl mezi náhradní rodinnou a ústavní péčí, přičemž hlavním tématem této práce je osvojení jako jedna z možných forem právě již zmíněné náhradní rodinné péče. Osvojení neboli adopce jako jediná forma náhradní péče má status nové rodiny, přijetí cizího dítěte za vlastní.

V bakalářské práci je stanoven výčet těchto základních pojmů, včetně představení osvojení, podmínek pro osvojitele, zprostředkování osvojení, následných vztahů mezi osvojitelem a osvojencem.

Empirická část prezentuje rozhovory s manželskými páry, ze kterých se stala úplná rodina pomocí možnosti osvojení. Jedná se o moment zprostředkování osvojení, což je jedna z nejdůležitějších částí pro uskutečnění adopce.

Klíčová slova: rodina, ústavní péče, náhradní rodinná péče, osvojení

Annotation

SVĚCENÁ, Monika. *Adoption as a form of foster care*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 48 pp. Bachelor Degree Thesis.

This Bachelor's thesis defines family problems due to which the child can get into foster care or institutional care. There is briefly defined the difference between foster and institutional care, while the main theme of this paper describes acquiring as one of the possible forms of alternative family care as it was mentioned above. Acquiring or adoption as the only form of alternative care has a new family status, accepting a foreign child as their own.

The theoretical part enumerates fundamental concepts, including adoption performances, the conditions for adopters, adoption arrangements, subsequent relations between the adopter and the adoptee.

The empirical part presents interviews with couples who became complete family through adoption options. It is a moment of arranging adoptions, one of the most important parts for making adoption.

Keywords: family, institutional care, foster care, adoption

OBSAH

Úvod.....	7
1 Charakteristika rodiny a náhradní péče.....	8
1.1 Poruchy rodiny	9
1.2 Vymezení náhradní péče	10
2 Charakteristika osvojení.....	16
2.1 Osvojitel	17
2.2 Zprostředkování osvojení	20
2.3 Mezinárodní osvojení	24
3 Výzkumné šetření.....	26
3.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky.....	26
3.2 Výzkumná metoda.....	27
3.3 Výzkumný vzorek	28
3.4 Prezentace výsledků	29
3.5 Shrnutí výsledků výzkumného šetření.....	39
Závěr	41
Seznam použité literatury a zdrojů.....	42
Příloha: Desatero pro náhradní rodiče.....	48

Úvod

Tématem této bakalářské práce je osvojení jako forma náhradní rodinné péče. Toto téma bylo vybráno hlavně z důvodu lidské neinformovanosti a skepse vůči dětem z dětských domovů a posléze dětí adoptovaných. Pohybujeme se ve světě, kdy čas nám nestačí a úroveň života je pro mnohé na prvním místě. Z tohoto důvodu můžeme pozorovat zakládání rodin až v průběhu třiceti let věku, kdy jsou již některé pokusy neuskutečnitelné.

Poslední roky se ve své praxi setkávám s páry, které by pro dítě a tedy i pokračování své rodové linie udělali cokoli a na straně druhé s osobami, které jsou vystaveny životní situaci, jejímž koncem je rodičovství, ale nestojí o to. Cílem bakalářské práce je přiblížení problematiky osvojení jako formy náhradní rodinné péče. Bakalářská práce charakterizuje základní pojmy ohledně rodiny, náhradní péče ústavní a rodinné včetně osvojení a procesu zprostředkování. Cílem empirického šetření práce je zmapování procesu zprostředkování osvojení z pohledu osvojitelů vybraných ze tří krajů České republiky a to Středočeského, Královéhradeckého a Prahy.

Pro napsání práce byla použita pedagogická, psychologická, sociologická a právní literatura společně s aktuálními zákony pro velký rozhled k danému tématu. Poznatky z bakalářské práce mohou vést k zamyšlení se ke spokojenému životu plné rodičovské lásky s dětmi, kterým můžeme společně dopřát krásné vzpomínky na dětství a možnost šance se o někoho opřít bez pocitu strachu či násilí, protože jen spokojená rodina je šťastná rodina.

„Bez rodiny se člověk chvěje zimou v nekonečném vesmíru.“

(André Maurois – Poeta, 2015, online)

1 Charakteristika rodiny a náhradní péče

Rodina je velmi důležitá nejen pro morální a individuální rozvoj dítěte, ale i pro společnost, aby se mohla nadále zdravě vyvíjet. Pro zdravou společnost je zapotřebí osob, které budou úspěšně socializovány v prostředí, které je pro ně přirozené a hodnotové. Problémy v rodině se s jednotlivcem potýkají celý život a může to být například jeho důvodem k asociálnímu až antisociálnímu chování.

„Přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat“ (Kraus, 2014, s. 79). Rodina je skupina jednotlivců spojených příbuzenskými a citovými vazbami. Je to primární, neformální, malá skupina, která hraje klíčovou roli v socializaci, a proto je důležitá pro fungování celého státu, jelikož se v rodině učíme žít s ostatními lidmi, respektovat je, respektovat sociální role a pravidla (Bartoníčková a kol., 2009). Struktura a fungování rodiny souvisí s tím, jak je strukturována a jak funguje společnost. Pro současnou postmoderní společnost, která se vyznačuje podporou individualismu a orientací na pracovní úspěchy, je typická malá a proměnlivá rodina. Péče o rodinu a zaměstnání se v dnešním světě stává konkurenční životní sférou mezi ženou i mužem, kdy jde především o hlavní pouto v tomto typu rodiny, které představuje emocionální bilanci dospělých, neboli spokojenost s tím, co člověk partnerovi dává a co od něj dostává (Matoušek O., Pazlarová H., 2014).

Nukleární rodina, neboli seskupení muže, ženy a jejich dětí je ve světě považována za základní jednotku solidarity a vzájemné zodpovědnosti, kde ve většině kultur je rovněž uznávána jako jediná legitimní sociální jednotka plodící potomky a mající zodpovědnost za jejich výchovu (Lovasová, 2006). Rodina ovšem nemá za úkol jen vychovávat, ale má další funkce, které by měla ovládat.

Bartoníčková a kolektiv (Bartoníčková a kol., 2009) uvádějí například funkce:

- biologicko-reprodukční, která má za úkol plození nových generací,
- ekonomickou, jejímž cílem je společné hospodaření,

- citovou, neboli emocionální, jež by měla uspokojovat citové potřeby všech členů domácnosti,
- výchovnou, jedná se o výchovu a vzdělávání dětí, učí se jazyk, společenské chování, zvyky a tradice

1.1 Poruchy rodiny

Pokud jeden nebo více členů rodiny neplní některé, nebo všechny základní rodinné funkce, nebo je plní nedostatečně, hovoříme o poruše rodiny. Pro potřeby profesionálů pracujících s dětmi byl vytvořen dotazník DFR Jiřím Dunovským, který umožňuje srovnávání rodinných situací v různých životních etapách a výsledné skóre dotazníku umožnilo definovat 4 typy rodiny. Jeden z typů rodin je funkční, kde jsou zajištěny podmínky pro dobrý vývoj dítěte (Klégrová, Zelená, 2006).

Problémová rodina

V problémové rodině se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které ovšem nijak vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Tyto problémy je rodina schopna řešit vlastními silami, nebo v případě nutnosti využít jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí, například profesionální péče sociální pracovníce (Lovasová, 2006). Může se jednat například o rozvod či nepochopení rodičů.

Dysfunkční rodina

Pokud hovoříme o rodině, která je dysfunkční, jedná se o případ, kdy se v rodině projevují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které ohrožují nebo poškozují vývoj a prospěch dítěte, nebo může rodinu ničit jako celek. Rodina není schopna situaci zvládat sama, a proto vyhledává pomoc zvenčí (Klégrová, Zelená, 2006).

Afunkční rodina

V afunkční rodině „jsou poruchy již tak velkého rázu, že rodina přestává plnit veškeré funkce a stává se patologickou. Jedná se především o rodiny, kde se vyskytuje násilí, alkoholismus, týrání a zneužívání dítěte. V některých takových rodinách je normou trestná činnost, pohrdání sociálně přijatelným chováním. V takovém

případě je nezbytné, aby dítě bylo z rodiny odebráno a umístěno do náhradní rodinné péče nebo ústavní výchovy“ (Bučková, 2010, s. 16-17).

1.2 Vymezení náhradní péče

„Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je především právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí nebo mohou o své děti starat. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní výchovy“ (MPSV, 2013, online).

Právní úpravu náhradní péče můžeme nalézt v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a primárně v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., především v části druhé, hlavách II a III, jelikož občanský zákoník se zde zabývá osvojením, poručenstvím, opatrovnictvím, svěřením do péče jiné osoby, pěstounstvím i ústavní výchovou. Pokud bychom chtěli náhradní výchovu definovat, je možné ji označit jako samostatně uspořádané na sebe navazující a vzájemně se podmiňující dočasné opatření, která mají nahradit osobní péči o nezletilé dítě, když rodiče tuto péči nezabezpečují anebo ji zabezpečit nemohou. Náhradní výchova vzniká rozhodnutím soudu a její obsah je plně vymezen právy a povinnostmi zákonem, nebo soudním rozhodnutím (Vyskočil, 2014).

Jak již bylo nastíněno v prvním odstavci, máme na výběr dvě formy náhradní péče, kterou můžeme rozdělit na ústavní výchovu a náhradní rodinnou péči.

Ústavní výchova

Ústavní výchova by měla být brána jako poslední alternativa k jiným možným opatřením a soud je povinen vždy zvažovat, zda není na místě spíše svěření do péče fyzické osobě (Vyskočil, 2014). Dle § 971 odst. 1 občanského zákoníku, soud může nařídit ústavní výchovu, jestliže jsou výchova dítěte nebo jeho somatický, intelektuální či psychický stav nebo jeho řádný rozvoj závažně ohroženy nebo narušeny do takového rozměru, že je to v rozporu s blahem dítěte, nebo zda z jiných značně vážných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zaopatřit. Ovšem za závažné ohrožení či oslabení výchovy potomka se nepovažují insuficientní rodinné poměry související s majetkem či obydlím rodičů dítěte či osob, kterým bylo dítě soudem svěřeno do péče, jestliže jsou mimoto tyto osoby nebo rodiče způsobilí obstarat notnou výchovu dítěte a realizovat závazky, které vyplývají z jejich rodičovské zodpo-

vědnosti. Soud ukládá ústavní výchovu pomocí rozhodnutí, kde stanoví instituci, do které má být dítě umístěno. Zároveň vezme zřetel na zájmy dítěte a na vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. „Soud dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. To platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy“ (Občanský zákoník, § 971).

Ústavní výchovu je možno uložit nejdéle na období tří let, ovšem před uplynutím této doby, tří let od jejího nařízení, ji soud může prodloužit, jestliže příčiny pro uložení ústavní výchovy nadále setrvávají. Trvání ústavní výchovy může být prodlouženo opakovaně, vždy však nejdéle na vymezenou dobu tří let. Po dobu, než soud rozhodne o zrušení nebo o prolongování ústavní výchovy, dítě setrvává v ústavní výchově, i když už uplynula doba dříve stanovená rozhodnutím soudu. Zaniknou-li ovšem důvody, kvůli kterým byla ústavní výchova uložena, nebo je-li uskutečnitelné zaručit dítěti jinou než ústavní péči, soud bez prodloužení ústavní výchovu zruší a současně rozhodne podle okolností o tom, komu bude v budoucnosti dítě svěřeno do péče (Občanský zákoník, § 972).

Nejčtenější zařízení pro výkon ústavní výchovy:

- kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let věku
- diagnostické ústavy – jsou klasifikovány dle pohlaví nebo věku dítěte a pobyt v ústavu bývá zpravidla na dobu 8 týdnů
- dětské domovy – do dětského domova jsou umisťovány děti obvykle ve věku od tří až do osmnácti let, nebo do zakončení přípravy na budoucí zaměstnání, nanejvýš však do dvaceti šesti let. Mohou zde být rovněž umístěny nezletilé matky společně s jejich dětmi. Cílem dětského domova je zabezpečovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažnější poruchy chování a mohou být vzdělávány ve školách, které nejsou součástí dětského domova
- dětské domovy se školou – zde jsou umisťovány děti zpravidla ve věku od šesti let až do ukončení povinné školní docházky. Záměrem tohoto zařízení je zabezpečení péče o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu a mají závažné poruchy chování, díky nimž vyžadují pro svou tranzitivní nebo konstantní duševní poruchu výchovně léčebnou péči

- výchovné ústavy – se starají o děti starší patnácti let, které mají závažné poruchy chování a byla u nich nařízena ústavní výchova, nebo uložena výchova ochranná
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – relativně nově vzniklá instituce pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jejichž vznik upravil zákon o sociálně-právní ochraně dětí. V případě krize poskytuje možnost rychlého umístění dětí (Bubleová a kol., 2014).

Náhradní rodinná péče

Podle Bubleové a kol. (2014) se setkáváme v absolutní většině případů s životními úděly sociálně osiřelých dětí, které mají své rodiče, to znamená matku i otce, nebo přinejmenším jednoho z nich, ale ti se o ně nechtějí, nemohou nebo nedovedou postarat. V těchto situacích jsou děti tedy svěřovány přednostně do péče příbuzenstva nebo do péče osob, které dítě zná a je to například přítel rodiny. Teprve poté, pokud se nenajde vhodná osoba v širší rodině, je další volbou vyhledávání osob, které nejsou příbuznými dítěte, dítě neznají, ale jsou ochotny a schopny dítě pojmout do své rodiny.

V České republice je velice rozšířené podvědomí pouze o formě pěstounské péče či osvojení. Do pěstounské péče jsou vhodné „dětí především opuštěné, vyžadující nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se většinou o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, skupiny sourozenců nebo děti jiného etnika (u nás hlavně děti romské). Patří sem i skupina dětí, u kterých brání osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů“ (Matějček a kol., 2002, s. 19). Pěstounská péče je jakousi formou smlouvy mezi státem, který převzal dohled nad výchovou dítěte, a rodinou, která toto dítě přijímá do výchovy. Pěstouni ovšem nemají tu správnou rodičovskou zodpovědnost, nemají rodičovská práva a vyživovací povinnost stále náleží biologickým rodičům (Zezulová, 2012).

Osvojení neboli adopce je nejznámější a pro bezdětné páry nejobvyklejší forma náhradní rodinné péče. Při adopci pojmají manželské páry či jedinci osamocené dítě za vlastní a s ním i veškerá práva a povinnosti, stejně tak jako by byli jeho biologickými rodiči (Konečná, 2003). Osvojitelé jsou motivováni především snahou o doplnění své rodiny, a proto i jejich nároky bývají zpravidla vyšší. Žadatelé si přejí

převzít do péče dítě co nejlepší, a proto jejich přání nemůže být vždy uspokojeno, tím pádem od podání žádosti o převzetí dítěte může uplynout i několik let. Mezitím někteří žadatelé upraví své nesplnitelné představy, nebo svou žádost například zruší (Matějček a kol., 1999). Osvojení je hlavním tématem, kterým se budu podrobněji zabývat v kapitole 2.

V následující tabulce si ukážeme stručný výčet všech forem náhradní rodinné péče, která se u nás vyskytuje dále po již zmiňované pěstounské péči a adopci.

Tabulka č. 1 - Instituce NRP

	Vztahový poměr k dítěti (kdo může či nemůže být pečující osobou)	Zastupující osoba a její práva a povinnosti	Klady pro dítě	Původní rodina
Stanovení péče osobě jiné, než je rodič	Příbuzná nebo dítěti blízká osoba	Výchova a péče o dítě – další práva a povinnosti jsou stanoveny zákonem	Dítě je ve známém prostředí příbuzné či blízké osoby	Rodičům trvá vyživovací povinnost
Osvojení (Adopce)	Osvojitelem nemůže být příbuzný v přímé linii ani sourozenec rodiče, mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl	Plná rodičovská zodpovědnost	Dítě má novou rodinu na úrovni té biologické, osvojitelé mají vyživovací povinnost k němu, ono k nim	Příbuzenské vztahy k původní rodině zanikají

Pěstounská péče	osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP, osoba dítěti známá či příbuzný dítěte	Dítě zastupuje jen v běžných záležitostech, pečuje o něj a vychovává ho	Dítě má možnost vyrůstat v prostředí rodinného typu	Rodičům trvá vyživovací povinnost. Nárok na výživné přechází na stát.
Pěstounská péče na přechodnou dobu	Osoba vhodná pro tento institut NRP a je zařazena do evidence uchazečů o NRP	Dítě zastupuje jen v běžných záležitostech, pečuje o něj a vychovává ho	Dítě má možnost vyrůstat v prostředí rodinného typu	Rodičům trvá vyživovací povinnost. Nárok na výživné přechází na stát.
Poručenství s péčí	Příbuzná nebo dítěti blízká osoba, nebo osoba zařazená v evidenci o NRP	Dítě zastupuje, vychovává a pečuje o něj a spravuje jeho majetek. K některým rozhodnutím je potřeba souhlas soudu	Dítě má vyřešeno zastupování včetně ochrany zájmů dítěte	Poručník nemá vyživovací povinnost. Rodičům zodpovědnost zanikla nebo byla pozastavena
Poručenství bez péče	Příbuzná nebo dítěti blízká osoba, nebo osoba zařazená v evidenci o NRP, možno i OSPOD	Poručník dítě zastupuje, spravuje mu majetek. Pečující osobou může být i rodič dítěte	Dítě má vyřešeno zastupování včetně ochrany zájmů dítěte	Poručník nemá vyživovací povinnost. Rodičům zodpovědnost zanikla nebo byla pozastavena

Opatrovník	Může být kdokoli - určuje ho soud, možný i OSPOD	Soud stanovuje rozsah práv a jeho povinností – hájí zájem dítěte	Zájmy dítěte jsou chráněny	Rodičovská zodpovědnost může být omezena

(Bubleová a kol., 2014, online)

Jak je patrné z tabulky č. 1 – Instituce NRP poručníkem může být stanovena soudem buď fyzická osoba, nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí a jedná se zde o poručenství s péčí či bez péče. U poručníka se často objevují děti, které by mohly být osvojeny, ale z různých důvodů se pro ně nenajde osvojitel. Ve většině případů soud ustanovuje poručníkem toho, koho doporučili rodiče.

Pěstoun o dítě pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu, ale nevzniká u něho a dítěte takový poměr jako v případě osvojení, jelikož pěstoun má právo zastupovat dítě jen v běžných záležitostech a nemá k němu vyživovací povinnost.

2 Charakteristika osvojení

Pokud hovoříme o osvojení, měli bychom se také zmínit o pojmu adopce. Adopce není slovo jiného významu, jedná se o synonymum, které zachycuje slova shodného obsahu. I když slovo adopce je odvozené z latiny a osvojení je její český překlad, v mnoha situacích při rozpravě s kolegy či přáteli si v daný moment nedokáží pojem osvojení přiřadit ke zmiňované adopci.

Touha mít děti je dána přírodní zákonitostí působící v člověku. Bezdětnost je pro naši společnost něčím nepřírozeným. Nejen, že existuje pud pohlavní, ale také pud rodičovský, které se oba spojují a řídí lidské chování tak, aby se jim dostalo uspokojení, jehož výsledkem jsou poté děti. Motivací, proč mít děti, může být také potřeba osvědčit před sebou i druhými svou schopnost plodit děti a rodičovství je poté tedy spíše věcí společenské prestiže (Matějček Z., a kol, 1999). Člověk patří k nemnohým druhům živočichů, kteří jsou schopni přijímat za vlastní opuštěná mláďata svého druhu. Existují v nás jisté biologické potřeby i psychologické a společenské, které v nás vzbuzují touhu po dětech, přičemž tato touha, je-li velmi silná a také dlouho neuspokojovaná, může vést k přijetí cizího dítěte. Je zde tedy spolu s biologickým rodičovstvím i rodičovství psychologické, které je v momentě, kdy lidé nemají vlastní děti a přijmou za vlastní dítě někoho jiného (Matějček, Dytrych, 1999). Lidé se rozhodnou mít děti z různých důvodů a schopnost zplodit je má téměř každý, a proto většina z nás dokáže být biologickým rodičem. Ovšem být rodičem náhradním je dovednost na vyšší úrovni, na kterou může být povýšeno jen málo jedinců. Můžeme se tedy důvodně domnívat, že je v naší populaci pouze omezený počet lidí, kteří se dokáží kvalitně zhostit role náhradního rodiče (Škoviera, 2007).

Pro adopci jako cestu, kterou volí řada především bezdětných párů k naplnění své touhy po dítěti a snahy se kvalitně ujmout role náhradního rodiče, se používá legislativní pojem osvojení, který v posledních letech doznal několika změn, směřujících ke zvýšení ochrany původních neboli biologických rodičů a přirozené rodiny (Novotný a kol., 2014). Osvojení má vedle svého hlavního poslání, kterým je nahrazení dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívat také výchovou, péčí a láskou k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojené dítě žít. V rámci osvojení přijímají manželé nebo pouze jedinci za svoje opuštěné dítě a mají k němu identická práva a povinnosti, stejně tak jako jeho biologičtí rodiče a zároveň

dítě získává nové příbuzenské vztahy. V tomto momentě osvojenec ztrácí veškerá práva a povinnosti se svou původní rodinou (Matějček a kol., 2002).

Osvojení se tedy považuje jako přijetí cizí osoby za vlastní (Občanský zákoník, 2012). V roce 2014 došlo k novelizaci Občanského zákoníku, z důvodu posílení právní jistoty osvojence se nová úprava odklonila od dvojkolejnosti osvojení, které znamenalo rozdělení osvojení na zrušitelné (osvojitel, nebo i zletilý osvojenec měl nárok ze závažných důvodů podat návrh na zrušení osvojení), nebo nezrušitelné. Možnost zrušení osvojení je tudíž vnímáno jako odporující počín k samotnému významu osvojení, u kterého má dojít k vytvoření stejně stabilních vazeb, jaká vzniknou narozením. V novelizaci je tedy snaha o definitivní uspořádání vztahů mezi rodiči a dětmi, a proto je zde limitována možnost zrušení osvojení dobou tří let od rozhodnutí osvojení. Po uplynutí této doby od osvojení nebude možné osvojení zrušit. Nová právní úprava stanovuje možnost osvojení i zletilého (Novotný a kol., 2014).

2.1 Osvojitel

U osvojení dochází k přijetí cizího dítěte náhradními rodiči v takové právní, sociální a citové rovině, že dochází k tak silným vazbám jako při narození dítěte (MPSV, 2013, online). Osvojitelé se tudíž stávají právoplatnými rodiči zapsanými v rodném listě a osvojené dítě dostává nově jejich příjmení. Osvojitelé mají k dítěti rodičovskou zodpovědnost a s tím souvisí i vyživovací povinnost (MPSV, průvodce osvojením, 2009, online). Pokud má osvojené dítě nárok vyjádřit se ke svému příjmení, nesouhlasí s jeho změnou, soud může rozhodnout, že osvojenec bude ke svému dosavadnímu příjmení připojovat příjmení osvojitele (Občanský zákoník, 2012). „Bylo-li osvojeno dítě, které je rodičem, vztahují se účinky osvojení i na jeho dítě“ (Občanský zákoník, 2012, § 834). Osvojenec vstupuje do rodiny osvojitelů se všemi právy a povinnostmi dítěte a vzniká mezi jím a příbuznými osvojitelů příbuzenský poměr, který se projevuje především v souvislosti s vyživovací povinností mezi ostatními příbuznými s uplatněním dědického práva (Hrušáková, Králíčková, 2006). Osvojitelé jsou oprávněni a povinni osvojence zastupovat a spravovat v jeho záležitostech, jako je například spravování jeho jmění, rozhodování o budoucím vzdělání či volbě povolání. V tomto důsledku osvojenci zanikají práva a povinnosti s pokrevními rodiči, jestliže osvojenec pochází z cizí rodiny (Vodák, 1967).

Rodiče zodpovídají společnosti za všestranný vývoj svých dětí. Soustavně a důsledně dohlíží a starají se o jejich výchovu, výživu a vedou jejich činy tak, aby z nich vyrostli zdraví a uvědomělí občané. Osvojitelé tedy zodpovídají stejně jako rodiče za všestranný rozvoj osvojenice, minimálně do té míry, že mu vytvoří zdravé rodinné prostředí (Planková, 1979). Rozhodnutí učinit první krok ve věci osvojení dítěte si ve většině případů rozmýšlí všechny páry (Schoolerová, 2002). **K tomu, aby se žadatel o osvojení mohl stát osvojitelem, je zapotřebí splnění určitých podmínek.**

Osvojitelem se může stát osoba fyzická, zletilá a svéprávná, která zaručuje osobními vlastnostmi i způsobem svého vlastního života, že bude pro osvojené dítě dobrým rodičem (Vyskočil, 2014). Osvojit dítě může nejen manželská dvojice, manžel nebo manželka rodiče dítěte, ale i jednotlivec. Ovšem při současném nedostatku dětí právně volných a fakticky k adopci vhodných mají jednotlivci neboli osoby osaměle žijící jen nepatrnou naději, že by mohli dítě k adopci získat (Matějček, 2002). Překážkou bránící k osvojení dítěte je problematika osob žijících v registrovaném partnerství. Také věk u osvojitele hraje určitou roli, jelikož je při osvojení snaha o vytvoření vztahu co nejpodobnějšího přirozenému rodičovství, měl by i věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem odpovídat standardnímu věkovému rozdílu, který je obvyklý mezi rodiči a dětmi. Z tohoto důvodu by měl být věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojenecem minimálně šestnáct let. Platná právní úprava nestanovuje horní věkovou hranici pro možnost stát se osvojitelem a nestanovuje ani maximální věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojenecem (Novotný a kol., 2014).

Opomíjený nesmí být ani zdravotní stav, který by mohl omezovat osvojitele v péči o osvojené dítě tak, aby péče o dítě nebyla snížena ve značné míře. Pokud chce osvojit dítě osoba, která je již rodičem, soud musí zhodnotit, nebude-li adopce v podstatném rozporu se zájmy dětí budoucího osvojitele, přičemž pro posouzení nejsou rozhodující majetkové zájmy. V případě kladného vyřízení žádosti o osvojení dítěte nesmí jít o osvojení mezi příbuznými osobami v linii přímé a mezi sourozenci (Občanský zákoník, 2012). Soud při osvojování také zkoumá, zda je osvojení nezletilého v souladu s jeho zájmy. Po osvojení má osvojitel povinnost osvojené dítě informovat o tom, že je adoptovaný a to nejpozději do zahájení školní docházky (Ryšávková a kol., 2014).

Jakmile žadatelé obdrží oznámení o vhodnosti stát se osvojiteli, mají třicet dnů, aby si na obci s rozšířenou působností, která řeší jejich případ žádosti o osvojení již od počátku, **požádali o svěřeni do předpéče před úplným osvojením** (Gabriel, Novák, 2008).

Před tím, než soud rozhodne o osvojení, musí být dítě v péči budoucího osvojitele po dobu dostatečně dlouho, aby došlo k přesvědčivému zjištění, že se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil takový vztah, jaký je smyslem a cílem osvojení (Bubleová, Vránová, 2014). Tato péče se provádí na náklady budoucího osvojitele po dobu minimálně šesti měsíců, avšak horní hranice není zákonem stanovena. Lhůta alespoň šesti měsíců musí být splněna k okamžiku rozhodnutí o adopci. Do předadopční péče je možno umístit dítě ihned poté, co oba biologičtí rodiče dají souhlas k osvojení dítěte a pokud s tím rodiče souhlasí, může jim být dítě předáno i dříve, téměř ihned po narození dítěte, jakmile to nebude v rozporu s jeho zdravotním stavem. Rodiče osvojovaného dítěte musí dát vědět orgánu sociálně-právní ochrany dětí o předání dítěte budoucím osvojitelům. Jelikož je péče budoucího osvojitele na jeho náklady, vyživovací povinnost biologického rodiče dítěte se na dobu předadopční péče pozastavuje, což je velice motivační k vyslovení souhlasu s osvojením pro biologické rodiče, kteří o dítě nemají zájem (Novotný a kol., 2014).

Dle různě zavedené praxe v určitých krajích jsou například budoucí osvojitelé v době předadopční péče pozváni na kontrolní psychologické vyšetření, kde je zkoumán nejen psychomotorický vývoj dítěte, ale i utvořené vztahy mezi budoucím osvojitelem a osvojencem v nově vytvořeném rodinném prostředí. Při nastalých potížích či jen při potřebě promluvit si o dané situaci, je k dispozici sociální pracovnice. Po uplynutí období péče budoucího osvojitele nastává vyřizování soudních záležitostí (Matějček, 2002).

Podle nového právního ustanovení se v současné době **navrhuje anonymita osvojení**, které znamená, že osvojení a jeho další okolnosti jsou utajeny před biologickou rodinou dítěte. To platí i pro utajení biologického rodiče a jeho souhlasu s osvojením. V řadě případů je anonymita osvojení v zájmu dítěte, především pokud by hrozilo nebezpečí negativního zasahování biologických rodičů do výchovy. Občanský soudní řád stanovuje, v jakých případech nejsou rodiče osvojovaného dítěte účastníky řízení:

- jestliže byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- byli zbaveni svéprávnosti
- soud pravomocně rozhodl, že k osvojení dítěte není třeba jejich souhlasu (Bubleová, 2014)

Anonymita osvojení má několik procesních pravidel, která mají zajistit, aby původní rodiče neznali osvojitele a naopak. Osvojení je soukromá a intimní záležitost. Z důvodu nešíření soukromých informací je stanoveno, že dítěti je vystaven nový doklad obsahující výpis z matriky, ve kterém budou uvedeny údaje o narození osvojence, ovšem nikoli údaje o osvojení ani totožnosti biologických rodičů. Stejně záznamy jsou uvedeny v matrice, a proto osobám, které nemají oprávněný zájem znát pravý stav věci, je zabráněno dozvědět se něco o osvojení dítěte a odhalení totožnosti biologických rodičů (Hrubá, 2008). V České republice má anonymita osvojení velkou tradici na rozdíl od západních zemí.

2.2 Zprostředkování osvojení

Proces zprostředkování náhradní rodinné péče se může pro někoho jevit jako zdlouhavý, avšak toto vnímání je zpravidla subjektivní danými jedinci. Tento proces, jako proces každý jiný prochází určitými fázemi, které mají daná pravidla v souladu s příslušnou legislativou. Nejhlavnější úlohu v procesu o náhradní rodinné péči hraje zcela jistě počáteční úvaha, která může být různě dlouhá. Jedná se především o to, jakým způsobem jsou motivováni budoucí osvojitelé, zda si nechávají osvojení jako poslední možnost v případě, pokud nevyjde nic jiného, nebo zda jsou osvojitelé smířeni se svým osudem, například neplodností a chtějí adopcí pomoci nejen sobě, ale i určitému dítěti (Nožířová, 2012).

V naší společnosti se rozlišují dva typy osvojení, které jsou od sebe odlišné především z hlediska zprostředkování. Jedná se o osvojení přímé a nepřímé.

Termínem přímé osvojení se rozumí adopce, která není zprostředkovaná, ale je to nezprostředkovaná adopce v pravém slova smyslu bez vstupu třetí osoby (Králičková, 2004). „Dohodnout přímou adopci je možné jen mezi biologickými rodiči a osvojiteli, kteří se navzájem znají. Pokud se však neznají a někdo těhotnou ženu či biologické rodiče, kteří se o dítě z nejrůznějších důvodů nemohou starat a chtějí ho dát k adopci, seznámí s prověřenými žadateli o adopci, vystavuje se riziku pokuty“ (Novotný a kol., 2014, s. 115). Občanský zákoník (2012) uvádí, že

z činností, které vyplývají ze zprostředkování osvojení, se nesmí nikdo obohatit nepřírodním ziskem.

Přímá adopce může nastat v momentě, kdy je matka těhotná a není schopna se o dítě starat, pak může navrhnout osvojení osobě, kterou zná a důvěřuje jí. V tomto okamžiku se tudíž nemusí jednat o osoby prověřené jako žadatele o osvojení krajským úřadem (Přímá adopce, 2010, online).

V případě nepřímého osvojení, kdy si jsou žadatelé plně vědomi, co by pro ně znamenalo přijetí opuštěného dítěte do své rodiny, přichází na řadu proces podání žádosti, který je brán jako první bod pro zprostředkování osvojení. Manželé či jednotlivci podají žádost o osvojení na příslušném subjektu podílejícím se na procesu zprostředkování náhradní výchovy, kde se jim dostane péče sociální pracovnice. Tato sociální pracovnice spoluprovází žadatele v celém procesu zprostředkování. Na úplném začátku procesu jsou manželé či jednotlivci podrobeni úvodnímu seznamovacímu a informačnímu pohovoru, kde se zjišťuje motivace a představy o dítěti. Po daném pohovoru přichází na řadu vyplnění formulářů souvisejících s vyřízením žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče, které se poté stávají základem jejich dokumentace. K žádosti je zapotřebí dodat potřebné dokumenty a to především:

- doklad o státním občanství či povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu, kdy stačí k dodání občanský průkaz,
- průkazovou barevnou fotografii obou žadatelů,
- zprávu o zdravotním stavu žadatelů,
- potvrzení o stálém příjmu od zaměstnavatele,
- opis rejstříku trestů,
- písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte,
- zprávu o sociálních poměrech (zprávu vypracuje sociální pracovnice obecního úřadu s rozšířenou působností na základě návštěvy v domově žadatelů a je pro psychologa tím nejdůležitějším a základním zdrojem informací o možných osvojitelích)
- a jako poslední se dokládá stanovisko neboli posudek od obecního úřadu

Sociální pracovník poté shromáždí všechny náležitosti spisové dokumentace a předá žádost příslušnému krajskému úřadu či Magistrátu (jedná-li se o hlavní město Prahu) k dalšímu řízení. K tomuto předání dochází zhruba po dvou až třech měsících od podání žádosti (Gabriel, Novák, 2008).

Po dodání žádosti o osvojení krajskému úřadu či Magistrátu nastává posuzování žadatelů. Krajský úřad si vede evidenci dětí možných k osvojení a žadatelů vhodných stát se osvojiteli, zařazuje žadatele do své evidence (Vyskočil, 2014). Krajský úřad provádí posuzování zdravotního stavu žadatelů a vede zajištění absolvování přípravy na možnost přijetí dítěte. Po ukončení této přípravy je v pořadí psychologické vyšetření, jejímž úkolem je posouzení vhodnosti žadatelů včetně jejich předpokladů k úspěšnému přijetí dětí (Gabriel, Novák, 2008). Příprava na přijetí dítěte do rodiny je jedna z podmínek pro zprostředkování osvojení. Tyto přípravy mají splňovat kritéria, která stanoví zákon. Při výběru osvojitelů krajský úřad přihlíží k daným výsledkům u odborného posouzení dítěte i žadatele, k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny včetně k plnění opatření, která vyplývají z individuálního plánu ochrany dítěte. Budoucí osvojitel má právo na základě písemného oznámení krajského úřadu na seznámení se s dítětem (Vyskočil, 2014).

Subjekty podílející se na procesu zprostředkování náhradní výchovy a jejich pravomoci

Jsou dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (§ 4):

1. orgány sociálně-právní ochrany

- krajské úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení ZOSPOD o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR,
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,
- Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu,

2. obce v samostatné působnosti

3. kraje v samostatné působnosti
4. komise pro sociálně-právní ochranu dětí
5. fyzické a právnické osoby, pověřené výkonem sociálně právní ochrany dětí

Ke kladnému vyřízení **osvojení musí být dán jeho souhlas** a to souhlas dítěte, rodičů či osob, které jsou oprávněni rozhodovat v daných věcech za rodiče dítěte. Jestliže osvojované dítě dosáhlo minimálně dvanácti let věku a není vyjádření v zásadním rozporu s jeho zájmy, a je schopno posoudit důsledky s tím spojených, je zapotřebí jeho osobního souhlasu, který může odvolat až do rozhodnutí o osvojení. V případě nedovršení alespoň dvanácti let věku osvojence dává souhlas s osvojením jeho jménem opatrovník, kterým ustanovuje soud především orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“). OSPOD před vyřknutím souhlasu s osvojením zjišťuje rozhodné skutečnosti tak, aby osvojení bylo v souladu se zájmem dítěte (Občanský zákoník, 2012).

Souhlas rodiče s osvojením je nutný, aby bylo dítě tzv. právně volné, jelikož bez tohoto úkonu soud nemůže vydat kladné rozhodnutí o osvojení. V České republice je proto několik set dětí, které by byly vhodné k adopci, ale bohužel nejsou právně volné, v takovýchto případech jsou převážně umístovány do pěstounské péče.

Souhlas k uvolnění dítěte pro možnost osvojení musí udělit biologický rodič osobním prohlášením vůči soudu a musí být splněny všeobecné náležitosti právního počínání. Rodič dává souhlas k osvojení i tehdy, nenabyl-li plně svéprávnosti, v tomto okamžiku musí soud posoudit jeho způsobilost k vyslovení souhlasu. Pokud rodič dítěte nedovrší ještě šestnácti let věku, nemůže dát souhlas k osvojení. V případě omezení svéprávnosti soudem může rodič právně jednat pouze v rozsahu, ve kterém mu jeho svéprávnost omezena nebyla. Matka dítěte může vyslovit souhlas s adopcí nejdříve šest týdnů po porodu, otec dítěte i před touto dobou, nikoliv však dříve než po narození dítěte. Pokud byl souhlas vyjádřen dříve, není na něho brán zřetel. K vypršení účinnosti souhlasu k osvojení dochází po šesti letech, po jeho vyjádření, nedošlo-li do této doby k osvojení. Souhlas k osvojení lze po dobu tří měsíců, ode dne, kdy byl vysloven, odvolat za podmínek, které jsou stanoveny v Občanském zákoníku, části druhé, hlavě I., § 817 (Občanský zákoník, 2012).

V případě, že byl rodič zbaven své rodičovské zodpovědnosti, nebo není-li schopen projevit svou vůli či rozpoznat následky svého jednání či vyskytuje se na neznámém místě, které se nepodařilo soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci dohledat, není nutný souhlas rodiče k osvojení. Bez nutnosti souhlasu je také situace, kdy rodič neprojevuje o dítě zájem, čímž se rozumí soustavné neprojevování opravdového zájmu o dítě a tím dochází k porušování povinnosti rodiče. Nezájem rodiče musí trvat alespoň tři měsíce od posledního opravdového zájmu tak, aby mohl být orgánem sociálně-právní ochrany dětí vyjádřen nezájem rodičů (Občanský zákoník, 2012).

2.3 Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení je poskytováno mimo území České republiky. Jedná se o osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Toto osvojení je možným řešením situace ohroženého dítěte v případě, že se pro něho nedaří najít novou rodinu ve své původní zemi (Adopce.com, 2010, online). Pro mezinárodní osvojení je rozhodující pojem obvyklého bydliště žadatele, neboli tam, kde žadatel bydlí, pracuje a skutečně žije. Není pro to rozhodující státní občanství žadatele, a ani jeho trvalý pobyt. O mezinárodní adopci se tedy hovoří i v momentě, kdy žadatel s českým státním občanstvím, ovšem žijící v cizině, žádá o osvojení dítěte z České republiky (UMPOD, 2015, online).

Mezinárodní osvojení je modifikováno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (tzv. Haagská úmluva o ochraně dětí), která stanovuje povinnost signatářským státům (státy, které podepsali Úmluvu, a tím se u procesu dostává určitých záruk), aby na svém území určili jeden ústřední orgán pro zodpovědnost vůči procesu osvojení dětí do a ze zahraničí (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, online). „Haagská úmluva jasně stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí“ (Bubleová, 2014, s. 36).

Preambule Haagské úmluvy vyjadřuje přesvědčení, že dítěti má být nalezena vhodná rodina ve státě jeho původu, pokud však tato situace není možná, je v zájmu dítěte mu nalézt vhodného osvojitele a tím novou rodinu a rodinné prostředí i za předpokladu osvojení do ciziny. Prioritní ovšem nadále zůstává osvojení dítěte

v zemi jeho původu, především z hlediska jeho etnického, náboženského, kulturního a jazykového původu (Hrubá, 2008).

Ústředním orgánem pro zodpovědnost vůči procesu osvojení dětí do a ze zahraničí ve smyslu Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení je v České republice stanoven **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí** (dále jen „Úřad“).

Hlavní oblastí činnosti Úřadu je zprostředkování osvojení dítěte s obvyklým bydlištěm v České republice do zahraničí neboli osvojování dětí do ciziny. Tento proces je častější než proces osvojení dětí z ciziny, kde dochází ke složitosti navazování spolupráce, k malé ochotě ostatních států a vysoké finanční náročnosti (UMPOD, 2015, online).

V rámci své agendy mezinárodního osvojení Úřad podává informace o českém právu a dalších všeobecných informacích této agendy. Jeho speciálním úkolem je usnadňování a sledování řízení o osvojení a po jeho skončení nahlášení této skutečnosti příslušným orgánům státní správy. V případě vlastního zprostředkování osvojení Úřad vyhledává vhodné děti a osvojitele pro mezinárodní osvojení, přičemž se osvojení zprostředkovává jen na žádost fyzické osoby, která o něj má zájem. Proces tohoto druhu je velmi složitý s úmyslem chránit nejlepší zájem dítěte. Základní pravidla procesu mezinárodní adopce stanovuje Úmluva a konkrétní podmínky se liší v závislosti na situaci a právních podmínkách daného státu, který v daném procesu mezinárodního osvojení spolupracuje (UMPOD, 2015, online).

3 Výzkumné šetření

Následující kapitola je věnována výzkumnému šetření, které bylo provedeno formou polostrukturovaného rozhovoru s osvojiteli.

3.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky

Cílem výzkumného šetření bylo zmapování průběhu osvojení včetně jeho procesu zprostředkování z pohledu vybraných osvojitelů z Královéhradeckého, Středočeského kraje a Prahy. Pomocí rozhovorů s osvojiteli jsem vyhodnocovala proces zprostředkování osvojení, až po moment samotné adopce a zjištění, jak náročný pro ně byl průběh osvojení dítěte.

Pro získání těchto informací byly ve výzkumném šetření stanoveny **čtyři výzkumné otázky**. V následující části jsou uvedeny tazatelské otázky vyplývající z výzkumných otázek. Jednotlivé výzkumné otázky zahrnují vždy několik otázek tazatelských, jež mapují určitou oblast procesu osvojení, se kterým se osvojitelé setkávají.

1. Jaké důvody vedly žadatele k osvojení si dítěte?

Tazatelské otázky:

- 1) Co Vás vedlo k tomu osvojit si dítě?
- 2) Kdo z Vás inicioval možnost osvojení dítěte?
- 3) Byl partner proti adopci?
- 4) Přemýšleli jste i o jiném způsobu náhradní rodinné péče?

2. Jak náročný byl proces osvojení z hlediska administrativní stránky věci?

Tazatelské otázky:

- 1) Jak dlouho Vám trvalo rozhodnout se jít podat žádost o osvojení?
- 2) Jak dlouho trval proces osvojení od samotného podání žádosti do úplného osvojení?
- 3) Bylo pro Vás těžké doložit všechny potřebné dokumenty?
- 4) Byl pro Vás proces zprostředkování osvojení zdlouhavý a namáhavý?
- 5) Věděli jste, kam si jít podat žádost o osvojení a kde tuto žádost najít?

3. Jak náročná byla příprava na příchod dítěte do rodiny?

Tazatelské otázky:

- 1) Byli jste nervózní při návštěvě sociální pracovnice?
- 2) Jakým způsobem jste se osnovali na nový přírůstek do Vašeho domova?
- 3) Měli jste určitá specifika na dítě, jaké byste rádi osvojili? (např. věk, pohlaví, zdravotní stav)
- 4) Uvažovali jste nad rizikovými faktory, které by mohly být podděděné po biologických rodičích?

4. Jak hodnotíte rozhodnutí k adopci nyní?

Tazatelské otázky:

- 1) Jak na osvojení reagovalo Vaše blízké okolí? Byly jeho reakce kladné či záporné?
- 2) Oznámili jste, nebo se chystáte oznámit dítěti, že je adoptované?
- 3) Doporučili byste adopci někomu, kdo o tom momentálně uvažuje?
- 4) Setkali jste se se situací, s kterou jste si nevěděli rady?

3.2 Výzkumná metoda

Jak jsem již zmiňovala na začátku této kapitoly, využila jsem pro účely práce kvalitativní výzkumnou metodu polostrukturovaného rozhovoru s třemi rodinami, které mají osvojené dítě.

Kvalitativní výzkum podle Hendla (2012) zachycuje v přední řadě perspektivu zkoumaných jedinců a chce objasnit jednostrannou zkušenost, jednání a kontext zkoumaných individuů. Tím nejdůležitějším rysem kvalitativního výzkumu je rozsah, jak se podařilo autenticky demonstrovat pohledy zkoumaných jedinců. Kvalitativní výzkum vychází z fenomenologie a vztahuje se k výzkumným procesům, které tvoří popisné informace a to buď psaná či mluvená slova osob a jejich vnímané chování (Disman, 2011). Především kvůli možnosti vcítit se do citů osvojitelů při rozhovoru jsem si vybrala kvalitativní metodu výzkumu a rozhovor polostrukturovaný.

Polostrukturované interview je určitým kompromisem mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem. Zde mají respondenti možnost k jednotlivým otázkám vždy několik variant odpovědí, přičemž se od nich ovšem očekává navíc i vysvětlení nebo zdůvodnění téže odpovědi (Chráska, 2007). Takovýto rozhovor mi vyhovoval z důvodu možného rozprávání se respondentů o dané věci.

3.3 Výzkumný vzorek

Mými respondenty pro výzkumný vzorek se záměrným výběrem staly tři manželské páry, které se staly osvojiteli, prošly si průběhem osvojení a procesem zprostředkování. Tyto manželské páry pochází z Královéhradeckého, Středočeského kraje a z Prahy. Výběr respondentů nebyl zvláště složitý. V mé rodné vesnici jménem Hlušice žije rodina A, která je s námi v sousedském poměru. Manželský pár jsem navštívila osobně a požádala je o spolupráci. Rodina B žije v Praze, kde momentálně žijí a pracují. S touto rodinou jsem se seznámila pomocí své kolegyně, která mi s nimi ochotně domluvila schůzku, při které jsem si s rodinou popovídala o záměru mé bakalářské práce a taktéž je poprosila o spolupráci. Třetí rodina pochází z městečka Dymokury ve Středočeském kraji, které se nachází pouhých dvacet kilometrů od mé rodné vesnice, kontakt na paní jsem dostala skrze naši společnou přítelkyni. Zde nejprve proběhl telefonický rozhovor o možnosti spolupráce a poté osobní schůzka.

Na začátku mého rozmyšlení o tématu bakalářské práce jsem věděla, o čem bych ráda psala a čemu bych se chtěla věnovat v metodologickém výzkumu. Jen v mé blízkosti bydlí několik párů s osvojenými dětmi, proto jsem se domnívala, že sehnat pár respondentů k rozhovoru nebude velký problém. Rozmluvu jsem měla osobně domluvenou se šesti rodinami, které mi přislíbily spolupráci. Ovšem v době začátku mé výzkumné práce mi bylo od tří rodin oznámeno, že si naše sezení rozmyslely, a proto konečné číslo mých respondentů činí tři rodiny.

Rodina A

Manželský pár žijící ve vesnici Hlušice v Královéhradeckém kraji. Filipa si adoptovali v jeho šesti měsících. Nyní je to devítiletý školák. Rozhovor poskytla z manželského páru žena.

Rodina B

Manželský pár žijící v Praze. Zdenku si adoptovali v jejích třech měsících. Nyní je to desetiletá šolačka. Rozhovor poskytla z manželského páru žena.

Rodina C

Manželský pár žijící v malém městečku Dymokury ve Středočeském kraji. Tomáše si adoptovali v jeho třech letech. Nyní je to jedenáctiletý školák. Rozhovor poskytla z manželského páru žena.

Průběh rozhovorů a zaznamenávání dat

Rozhovory s respondenty probíhaly v měsíci únor v roce 2015. Vůči pracovní vytíženosti nejen respondentů, ale i mě samotné se rozhovory konaly především o víkendech. Čas a místo setkání bylo s rodinami předem domluveno.

Na začátku rozhovoru byli respondenti obeznámeni se situací, že jejich odpovědi budou anonymní vůči intimním skutečnostem rodiny, bude prováděn záznam jejich odpovědí a mají možnost na jakoukoli otázku neodpovídat. Všichni respondenti souhlasili.

Rozhovory probíhaly v nejpřirozenějším prostředí pro respondenty a to v prostorách jejich domova, kde se cítili klidní, uvolnění a otevření vůči tématu. Ženy respondentky se mnou navázali přátelský vztah a byly velmi ochotné se o tématu rozhovět zcela bez ostychu a dodat mi veškeré potřebné informace. Atmosféra rozhovoru byla příjemná.

3.4 Prezentace výsledků

Pro možnou prezentaci získaných informací byly využity zvukové záznamy rozhovorů s osvojiteli rodin A až C. Analýza výsledků je rozčleněna do čtyř částí dle shodných výzkumných otázek. Rozčlenění do jednotlivých částí umožňuje lepší orientaci v daných odpovědích a také kvalitnější vizuální členění včetně identifikace shodných či odlišných rysů v odpovědích jednotlivých respondentů. Snažíme se tak uskutečnit cíl výzkumného šetření a to zmapovat průběh osvojení včetně jeho procesu zprostředkování z pohledu vybraných osvojitelů z Královéhradeckého, Středočeského kraje a Prahy.

Analýza první výzkumné otázky

Pro naplnění první výzkumné otázky (**Jaké důvody vedly žadatele k rozhodnutí osvojit si dítě?**) byly zjišťovány informace prostřednictvím čtyř tazatelských otázek položených respondentům - osvojitelům.¹

Začátek rozhovoru se zaměřoval na prvotní otázku z hlediska rozhodnutí se pro adopci. Respondenti se souhlasně shodovali na jednotné odpovědi a to, že jejich rozhodnutí, které je vedlo k osvojení, ovlivnila především neschopnost otěhotnět.

Rodina A: *„No, co nás tak vedlo. Asi to, že jsme s manželem nechtěli být sami. A když jsme zkoušeli otěhotnět přirozenou cestou, tak nám to nešlo. Pak jsem byla dvakrát na umělém oplodnění a to taky nevyšlo ani jednou. A ono je to potom takový namáhavý jak finančně, tak hlavně psychicky.“*

Rodina B: *„Láska k dětem, a jelikož po několika gynekologických vyšetřeních a testech ohledně mé neplodnosti mi osvojení připadalo jako nejlepší volba, když jsme si chtěli pořídit dítě.“*

Rodina C: *„My jsme již měli jedno svoje dítě a chtěli jsme ještě jedno, ale jelikož jsem prodělala zákrok dělohy, tak už jsme bohužel svoje vlastní mít nemohli. Myslím, že zrovna běžela v televizi reportáž o dalším dítěti vloženém do babyboxu, když vtom nás napadlo, že bychom si mohli vzít takovéto dítě.“*

V další tazatelské otázce jsem se dotazovala na iniciativu u možnosti osvojení dítěte, koho tento prvotní počin napadl jako první, zda to byl manžel či manželka. Odvaha svěřit se svému partnerovi s otázkou, která Vám změní život, je v našem interview rozprostřena na jednu i druhou stranu manželství.

Rodina A: *„Asi spíš manžela, protože my jsme vlastně zkoušeli dvakrát to umělé oplodnění a já jsem po tom podruhé, když se nám to nepovedlo, tak jsem byla trošičku (chvíle přemýšlení...), no nervy mi pracovaly, ono je to hodně na psychiku. Tak vlastně manžel to poprvé navrhnul, byl silnější prostě.“*

Rodina B: *„Myslím, že nás to napadlo tak ňák oba dva. Jen jsme čekali, až o tom někdo začne mluvit.“*

¹ V odpovědích respondentů se snažím o zachování autentičnosti pro lepší přehlednost o průběhu rozhovoru, tudíž zachovávám přesně vyslovené výrazy včetně mluveného projevu.

Rodina C: *„Po té reportáži v televizi jsem nad tím potom usilovně přemýšlela, zvažovala pro a proti, a když potom manžel nemohl vydržet to moje věčný dumání a hledání informací na internetu, začali jsme se o tom bavit. Ale ten prvotní impulz byl nejspíš ode mě.“*

Následující otázka systematicky vyplynula z oné předchozí a to především, zda s osvojením partner souhlasil či ne. U rodiny A mi nepřipadalo důležité se na tento dotaz vyptávat z důvodu partnerova primárního oslovení manželky o možnosti adopce. Ostatní partneři z manželských párů nebyli výlučně proti.

Rodina B: *„Ne nebyl. Pamatuji se, že jsem se i trochu obávala, co na to řekne manžel, že bych si chtěla dítě adoptovat, ale byl naprosto skvělý a byl rád, když jsem s tím přišla jako první, protože prý neměl odvahu mi to navrhnout, ale že už o tom uvažoval také dlouho.“*

Rodina C: *„Chvilku mu trvalo, než tu informaci zpracoval, že bychom si adoptovali jiné dítě, ale myslím, že když si to potom nechal projít hlavou a začal nad tím přemýšlet i tak, že bychom mohli pomoci dítěti, které potřebuje domov a lásku od rodiny, přijal to velmi dobře.“*

V poslední tazatelské otázce bylo zjišťováno, zda respondenti uvažovali i o jiné formě náhradní rodinné péče. Jen manželský pár s již vlastním dítětem nejprve rozmlouvali i o možnosti pěstounské péče, kterou poté změnili na rozhodnutí k osvojení.

Rodina A: *„Ne vůbec, ten prvotní nápad o adopci nás potom úplně uchvátil a na nic jiného jsme už ani nemysleli.“*

Rodina B: *„Ne nepřemýšleli, chtěli jsme, aby to bylo naše dítě se vším všudy.“*

Rodina C: *„Sháněli jsme si i informace o pěstounské péči, ale nakonec se nám nelíbilo, že bychom se s dítětem museli v jeho plnoletosti rozloučit. Shodli jsme se na tom, že bychom se nedokázali několik let s láskou starat o dítě, vychovávat ho jako vlastní a potom se s ním jen tak rozloučit. Proto jsme se rozhodli pro adopci.“*

Analýza druhé výzkumné otázky

Pro zhodnocení a k analýze druhé výzkumné otázky (**Jak náročný byl proces osvojení z hlediska administrativní stránky věci?**) byly osvojiteli zodpovězeny čtyři tazatelské otázky.

Tento blok otázek řeší průběh osvojení, informovanost vůči podání žádosti a osobní pohled osvojitelů na psychickou zátěž při snaze adoptovat dítě. Z tohoto pohledu směřovalo první optání na dlouhodobost trvání procesu, které u většiny respondentů probíhalo v řádu několika let.

Rodina A: *„Počkejte, to Vám řeknu úplně přesně. No tak to jsme podávali 10. 4. 2002 a zavolali nám poprvé před 6. zářím 2006 a toho 6. září jsme se tam na něho jeli poprvé podívat - na malýho. Takže to bylo až po 4 letech. A to kdyby jeho maminka nedala souhlas k té adopci, tak možná čekáme ještě dnes, protože tady na Královéhradecku se čeká až 5 let.“*

Rodina B: *„My jakožto Pražáci, jsme čekali na adopci přibližně dva roky. Vím, ale od známých, že u některých mimopražských trvaly adopce až sedm let.“*

Rodina C: *„Čekali jsme skoro 6 let, myslím, že to bylo přesně asi 5,5 roku. A to nám sociální pracovnice říkala, že máme ještě štěstí, že moc dětí se do rodin, které mají, již své děti nedostanou.“*

Následně jsem se ptala na znalost, kam podat žádost o osvojení a zda osvojitelé věděli, kde tuto žádost najít a jak postupovat. Jelikož respondenti si osvojovali dítě před několika lety, nebylo v podvědomí společnosti využívání internetu jako v dnešní moderní pospolitosti, a proto první informace nalézali respondenti osobně přímo u sociálních pracovníků.

Rodina A: *„Já teď nevím, jestli ještě tenkrát to manžel našel v těch Zlatejch stránkách, myslím, že jo, že manžel to našel v těch Zlatejch stránkách a podle toho jsme tam volali. A tam byla sociální pracovnice a ta vám všechno řekne, papíry vám potom dá, co máte vyplnit.“*

Rodina B: *„Ano věděli, teď už přesně nevím, ale myslím, že jsme se byli ptát na Magistrátě v Praze a potom jsme už vlastně komunikovali jen se sociální pracovnící“*

Rodina C: „*Tady v Kolíně máme městský úřad, kde je sociálně právní ochrana dětí, kam jsme si zavolali a mluvili jsme se sociální pracovníci, s kterou jsme potom měli schůzku ohledně adopce.*“

Další skupina otázek směřovala na doložení potřebných dokumentů k adopci, zda pro rodinu bylo obtížné všechny listiny obstarat a zda pro ně byl samotný proces osvojení zdlouhavý a namáhavý vůči psychické i fyzické stránce osobnosti. Žádný z respondentů nepovažoval doložení spisů ani náročnost procesu za zvlášť intenzivní.

Rodina A: „*Na začátku nebylo. To po nás chtěli jen průkazové barevné fotky, aby viděli náš obličej asi, aby tak do té rodiny zapadnul a jinak ani nic. Poté musel manžel i ze zaměstnání nějaké ty papíry, byla to honička, ale řeknu Vám, že to stojí za to.*“

Rodina B: „*Ne nebylo. Nechtěli po nás nic, co bychom nebyli schopni doložit*“

Rodina C: „*Nebylo to nic hrozného, vlastně toho po nás ani tolik nechtěli, představovala jsem si kvanta papírů, ale myslím, že jsme dodávali jen fotky, žádosti, které nám poskytla sociální pracovníce, papíry z práce, zdravotní dokumentaci a dál už opravdu netuším.*“

Respondenti ohledně namáhavosti procesu osvojení:

Rodina A: „*Ne nebyl. Jde jen o to, že musíte vyplnit několik papírů. Je to samé papírování. Pak musíte na nějaký takový to sezení, abyste se dozvěděla co nejvíce o té adopci. Je to poučný, v té skupině se dozvíte ještě víc o té adopci. Poté jsme byli na tom psychologickým vyšetření na nějakých testech, ale to nebylo těžký, pár otázek nám dali. Jinak to není nic, z čeho bychom byli nervózní, to vůbec ne.*“

Rodina B: „*Ne nebyl. Přišlo mi, že to šlo všechno hrozně rychle.*“

Rodina C: „*Neřekla bych, že ten samotnej proces byl zdlouhavej a namáhavej, samozřejmě musíte projít různými psychologickými testy, sehnat ty dokumenty, takže třeba ten měsíc toho máte plnou hlavu, ale není to tak namáhavý jako to samotný čekání. To pro nás bylo vyčerpávající a to jsme se měli už o koho starat, nedovedu si představit ty bezdětné páry, jestli musejí čekat takhle dlouho na své vytoužené dítě.*“

Analýza třetí výzkumné otázky

Pro analýzu třetí výzkumné otázky byly vyřčeny čtyři tazatelské otázky, kterými jsem se zajímala, **jak náročná byla příprava na příchod dítěte do rodiny?**

Nejprve jsem se zaměřila se svými otázkami na možnost, zda před vstupem dítěte do rodiny manželské páry uvažovaly nad eventuálními rizikovými faktory zděděné po biologických rodičích. Bezdětné páry se nad tímto problémem nepozastavily, hlouběji se nad touto skutečností zamýšlel pár s již vlastní biologickou dcerou.

Rodina A: *„Zatím to nevypadá a myslím, že to bude vše v pořádku a my už to právě tak nebereme, že je adoptovaný, je prostě náš, takhle když už ho máme od malička, takže nad tím nepřemýšlíme.“*

Rodina B: *„Každé dítě je takové, jaké si ho vychováme, a poděděné faktory se dají, si myslím potlačit, proto se toho tolik neobávám.“*

Rodina C: *„Jistě, že uvažovali, myslím, že to Vás asi napadne jako první, hlavně když vidíte ty vrtochy dětí už doma. Říkali jsme si, že ho budeme mít rádi tak jako tak a budeme se mu snažit vštípit takové hodnoty, které jsou pro nás důležité a dobré pro společnost. A zatím musím říci, že jsme si nevšimli ničeho neobvyklého, uvidíme, co nám ukáže puberta (smích).“*

Zajímala jsem se, zda měli osvojitelé určitá specifika při výběru dítěte u adopce. Pro někoho možná nepodstatná otázka, pro někoho možná rozhodující vliv k podnětu osvojit či neosvojit. Čím více nároků má žadatel na dítě při podání žádosti, tím menší může být možnost dítě osvojit.

Rodina A: *„No to si můžete vybrat sami, jestli chcete holčičku nebo kluka a my jsme chtěli teda, že jo když jsme měli úplně to první, nebo máme to jediný vlastně, tak jsme chtěli úplně od miminka, ale to neměli, takže jsme malýho dostali, když jsme si pro něho jeli toho 6. září tak mu bylo 6 měsíců.“*

Rodina B: *„Úplně konkrétní požadavky jsme neměli, jediné za čím jsme si stáli, bylo to, aby to byla holčička, ale právě když jsme měli sezení se sociální pracovníci, tak ta se nás ptala, jestli máme nějaké výhrady například vůči rase, jestli by nám vadil třeba i cikánek, ale že je do bílých rodin moc nedoporučují.“*

Rodina C: *„Jelikož jsme už doma měli holčičku, tak jsme žádali prioritně o chlapce, ale doplnili jsme i možnost, že bychom si vzali další holčičku. Menší zdravotní omezení nám nevadilo, ale dítě jiného etnika jsme nechtěli.“*

Před příchodem dítěte do nové rodiny ověřuje její stav včetně jejich obydlí sociální pracovnice, a proto jsem zařadila do tazatelských otázek i tu, jestli byli respondenti v přítomnosti sociální pracovnice nervózní. Ohledně odpovědi vůči této otázce je nervozita brána především z hlediska osobnosti osvojitelů.

Rodina A: *„Nervózní asi úplně ne, ale samozřejmě jsme nebyli úplně klidní. Přece jenom jsme si říkali, že špatný dojem může pro nás být špatný.“*

Rodina B: *„Ne nebyli, říkali jsme si, že to dopadne tak jak má a raději jsme nad tím nechtěli moc přemýšlet.“*

Rodina C: *„Já byla z rodiny asi úplně nejvíc, pro mě jsou takové chvíle zcela psychicky vyčerpávající, ale zvládli jsme to a máme krásnou čtyřčlennou rodinu.“*

Na konec tohoto oddílu otázek jsem se zaměřila na samotnou přípravu rodiny k cestě za úplným domovem. Osvojitelé byli nedočkaví a natěšení, příprava probíhala totožně jako při samotném těhotenství.

Rodina A: *„Hrozně jsme se těšili. My právě jak jsme se na něho byli podívat – my ho máme tam z Veský u Pardubic, tak jsme se ptali, kdy si ho budeme moct odvést a ta paní ředitelka říkala, že na konci týdne, tak jsme si pro něho jeli vlastně 14. dubna. Bylo to pro nás hrozně nekonečné, všechno jsme připravovali, postýlku, kočárek, všechny ty věcičky jsem si prala, připravovala... opravdu to bylo hrozně nekonečné, jak jsme se na něho těšili, ale dočkali jsme se a je to krásný.“*

Rodina B: *„Těšili jsme se, nakupovali jsme vybavičku, kočárek, postýlku, vlastně všechno jako kdybych byla já sama těhotná, akorát s tím rozdílem, že jsem nebyla v porodnici a holčičku jsme dostali, když jí byly tři měsíce.“*

Rodina C: *„Hodně věcí nám zůstalo ještě po dceři, i když to nebyly poslední výstřelky módy, postýlka i golfáček byly plně funkční a skoro jako nové. Dokupovali jsme jen oblečení a hračky pro chlapečka. Naše rodina byla celou dobu jako na trní, než jsme si Tomáše vyzvedli. Těšili jsme se a zároveň jsme se báli, jak bude chlapec na nás reagovat.“*

Analýza čtvrté výzkumné otázky

Analýza poslední výzkumné otázky (**Jak hodnotíte rozhodnutí k adopci nyní?**) byla zkoumána pěti tazatelskými otázkami. Tento blok otázek se mi zdá stěžejní pro zjištění informací, jak náročný byl průběh osvojení dítěte z pohledu osvojitelů, jelikož respondenti odpovídali na záležitosti jim blízké a mohli zpětně zhodnotit onu situaci.

V přední řadě se nabízela otázka, jak na osvojení reagovalo blízké okolí rodiny. Z vlastní zkušenosti vím, že nátlak nejbližších může úplně změnit Vaše rozhodnutí i za předpokladu, že toho budete v dalších letech litovat, a proto jsem se chtěla informovat o této skutečnosti, zda reakce okolí byly u respondentů kladné či záporné. Osvojitelé se shodli na spíše kladné odezvě svých blízkých.

Rodina A: *„Spíše kladné. Všichni z našeho blízkého okolí s námi souhlasili a podporovali nás a to i z manželovy strany.“*

Rodina B: *„Kladné. Když jsme se radili s kamarády, jen nám to všichni odsouhlasili.“*

Rodina C: *„Víte, hodně lidí se nás ptalo, proč si chceme adoptovat cizí dítě, když už jedno svoje máme. Moc to nedokázali pochopit, že vlastně tu naši holku chceme ošidit i o budoucí majetkové vyrovnání vůči cizímu dítěti. Na takové otázky pak člověk nedokáže ani odpovědět, že zrovna ty lidi myslí jen na majetek. Ovšem naše rodina byla pro a dcera se těšila na sourozence.“*

Následující otázkou jsem zjišťovala u osvojitelů, zda se během průběhu a snad i samotného života s již osvojeným dítětem setkali se situací, se kterou si nevěděli rady. Jejich odpovědi se rozcházejí, usuzuji, že tento fakt záleží taktéž na povaze a osobnosti jedince. Každý jednatel může vnímat zátěžovou situaci jiným způsobem.

Rodina A: *„Tak to ani nevím, to vám neřeknu. Opravdu nevím. Ale asi ne“*

Rodina B: *„V tom samotném zprostředkování ne, vždy je tu pro Vás sociální pracovnice, která nám se vším ráda pomohla“*

Rodina C: „Myslím, že jsou vždy nějaké situace, se kterými si ze začátku nevíte rady, pak ale záleží na Vás, jak se s nimi vypořádáte.“

Otázkou, jak dlouho respondentům trvalo rozhodnout se jít podat žádost o osvojení, jsem se snažila rozpoznat pocity a myšlenky, které se vytváří při životním rozhodnutí.

Rodina A: „Vůbec nám to dlouho nijak netrvalo. Po tom co manžel navrhnul to osvojení a já se vlastně trochu dostala z toho vyčerpání, tak okamžitě jsme volali do Hradce na to náhradní rodinnou péči. A sjednali jsme si právě tu schůzku.“

Rodina B: „Chvilku. Vlastně hned po tom co jsme se rozhodli, že do toho opravdu půjdem. Mohlo to být maximálně tak do týdne.“

Rodina C: „No, než jsme se s manželem dopracovali a rozhodli k tomu, že jsme oba dva svolní k adopci, následovalo podání téže otázky dceři, jestli by jí to vadilo nebo ne. Dceři v té době bylo sice jen 5 let, ale myslím, že i tomu může takové dítě rozumět. Ta byla nadšená z toho, že by měla sourozence, ale než jsme se dostali k tomu ozvat se úřadu a domluvit si schůzku se sociální pracovníci, uběhl asi měsíc.“

Zbývající dvě otázky, leč pro mě ty nejdůležitější, jsem si nechala na konec. Můj zájem tkvěl v dotazu, zda osvojitelé oznámili, anebo se chystají oznámit „svému“ dítěti choulostivou pravdu o tom, že je adoptované. Z novelizace Občanského zákonníku osvojitelům vyplývá nová povinnost o informovanosti dítěte před začátkem povinné školní docházky. Mí respondenti ovšem tuto povinnost před několika lety ještě neměli, ale všichni se shodli na otevřeném vztahu vůči potomku.

Rodina A: „Filip už to ví, my jsme ho na to připravovali, už když byl maličkej, tak jsme mu vypravovali už něco jako ve formě pohádky a on potom když to začal vnímat a ještě ale neuměl moc mluvit tak nám říkal jako že místo vděčnej, že nám je věčnej, tak to jsme koukali. Ale nejlepší je, takhle když se adoptuje dítě mu to říct, předtím než jde do školy, protože vlastně pak má starosti s tou školou, je to nový prostředí pro něj a takže před tou školou jsme mu to všechno říkali, že jsme ho adoptovali, že se nám líbil, že hnedka poprvé jakmile jsme ho viděli, jsme si ho zamilovali. Ví o tom, a také ví o tom, že má ještě dva sourozence.“

Rodina B: *„To už ví od malinka. My jsme vlastně měli speciální školení v kojenáku, které bych nejraději doporučila všem těhotným i těm co se chystají osvojit si dítě. Vysvětlovali nám tam, jak je pro dítě důležité tu skutečnost, že je adoptované oznámit a co všechno se může stát, pokud se to dítě dozví právě až v pokročilejším věku. Říkali nám ty situace, kdy to potom ty děti rodičům spíše vyčítili.“*

Rodina C: *„My jsme dostali Tomáše, až ve třech letech, takže on už to podvědomí a vzpomínky na předchozí léta trochu měl, proto by bylo docela těžký mu lhát, že je náš. Hlavně je to zbytečný. Bát se každý den, jestli mu to někdo někde neprozradil, by bylo na mou psychiku trochu moc.“*

A tou opravdu poslední otázkou v tomto bloku bylo zjištění, zda by osvojitelé adopci doporučili lidem, kteří nyní o osvojení přemýšlí a uvažují nad ním. Respondenti by budoucím osvojitelům popřáli především otevřený úsudek.

Rodina A: *„Když bych do toho měla jít znova, hned bych do toho šla. Opravdu těm dětičkám i hrozně pomůžete. Takže opravdu jo, opravdu bych ji doporučila ostatním. Když vidíte, jak ty děti mají rodinu a jak jsou šťastný a jak je ten človíček rád že vás má. Je to něco co vás nenechá lhostejným. Kord v dnešní době, když vidíte, jak ty mladý nemůžou otěhotnět, tak bych jim to opravdu doporučovala, i když je pravda, že na to taky musí být ta povaha. Partner musí držet s vámi. Musí do toho mít tu chuť oba dva, aby to zvládli.“*

Rodina B: *„Jak se to vezme. Určitě by si to měli všichni hodně promyslet, aby zvládli spíše ten psychickéj nátlak. Na to si každý musí přijít sám, jestli jo nebo ne“*

Rodina C: *„Já osobně bych jí mohla vřele doporučit. To čekání je sice úmorné, ale když potom vidíte jak to dítě je šťastné, poskakuje vám z toho srdíčko. A děláte to přece pro úplnou a šťastnou rodinu, kterou jinak nezískáte.“*

3.5 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Pomocí vybraných tří osvojitelů, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat, a jejich autentických výpovědí se podařilo shrnout cíl výzkumného šetření a to zmapování průběhu osvojení včetně jeho procesu zprostředkování z pohledu vybraných osvojitelů z Královéhradeckého, Středočeského kraje a Prahy. Z celkového rozboru výzkumného šetření nevyplývají závažnější problémy rodin s průběhem osvojení. Respondenti se potýkali s typickými situacemi, jako je například nervozita. Tyto výsledky jsou prezentovány v podkapitolách výzkumného šetření. Každý z osvojitelů se s průběhem osvojení potýkal individuálně dle vlastní povahy, potřeb a možností.

Osvojitelé se v mnoha ohledech shodují na nenáročnosti průběhu osvojení. Jediné, co jim celý proces osvojení ztěžovalo, bylo dlouhé čekání na samotný příchod dítěte do rodiny. Žadatelé jsou vedeni v evidenci uchazečů o osvojení i několik let. V menších krajích se doba k osvojení pohybuje až kolem pěti let čekání a tato doba se prodlužuje při snaze adoptovat třeba již druhé dítě. Dalším negativním činitelem ve snaze stát se rodičem je početné papírování. Respondenti ovšem souhlasně přitakávají, že žádná z těchto překážek pro ně není zdaleka žádná námaha při budoucím štěstí stát se radostnou a úplnou rodinou.

Osvojitelé ve výzkumném šetření potvrdili, že veškeré informace, které se dozvěděli o adopci, slyšeli až od sociální pracovnice. V poslední době se sdělení o osvojení šíří ve větší míře po internetu, ale podle mého názoru je to pořád nedostatečné. Z mého pohledu bych uvítala například více sborníků či knih s poznatky osvojitelů, včetně jejich zkušeností. Velice důležitá se mi jeví i možnost podělit se s někým o své pocity a to nejenom z odborného hlediska. V první řadě navrhuji jako optimální vytvoření skupiny osvojitelů, kteří by byli ochotni diskutovat s žadateli. Mít možnost si o tom promluvit dříve, než při setkání se sociální pracovnící. Žadatelé by se cítili více uvolnění, kdyby věděli, co všechno je může potkat. Jediné poznatky, které jsou uvedeny ve statistických ročenkách, jsou počty adoptovaných dětí v různých krajích.

V roce 2014 byla zpracovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, která obsahovala údaje o počtu osvojených dětí z roku 2013. V Královéhradeckém kraji se osvojilo dvacet šest dětí, ve Středo-

českém padesát osm a v Hlavním městě Praze padesát čtyři děti (MPSV, 2014, online). Ovšem o zjištění přesného času, kdy může dojít k adopci, se už moc zmínek nenachází. Z výsledků výzkumného šetření bylo také zjištěno, že lhůta od podání žádosti o osvojení, až k oné adopci trvá několik let a liší se to i podle kraje neboli místa trvalého bydliště žadatelů. Jak bylo uvedeno v empirickém výzkumu, obyvatelé Prahy se osvojení dočkají dříve, než lidé z ostatních krajů. Bylo by vhodné, aby všichni žadatelé měli stejnou možnost i lhůtu k osvojení. Bohužel tato instituce je velice rozsáhlá a dětí právně volných je stále méně k uspokojení všech žadatelů. Dalším problémem osvojení je například věk či zdravotní stav dítěte. Žadatelé, pokud se rozhodnou o adopci, se snaží získat převážně dítě zdravé, malé a stejného etnika jako jsou oni sami. I když to může vypadat tak, že se instituce snaží vyhledat správné dítě pro žadatele, opak je pravdou. Rozhodující je proto zájem a blaho dítěte.

Celý systém osvojení vnímám jako ucelený a obecně prospěšný, snažící se vyhovět zájmům dítěte a najít mu vhodného kandidáta na pozici nového rodiče. Pro zlepšení systému bych ovšem navrhovala zpřísnit podmínky biologickým rodičům, které stanovují zájem o dítě, kvůli kterým nemůže být dítě osvojeno. Opravdový zájem o dítě se podle mě neprojevuje pouze odesláním dopisu jednou za tři měsíce. Pokud to situace biologickým rodičům dovoluje, stanovila bych za minimální zájem alespoň osobní schůzku dítěte s rodičem.

Závěr

V bakalářské práci jsou popsány odborné poznatky a pohledy z několika monografií předních autorů, věnujících se především rodině a náhradní péči. Práce vymezuje základní pojmy pro představu a možnost lepšího porozumění danému tématu, jelikož cílem stanovené práce je přiblížení problematiky osvojení jako formy náhradní rodinné péče. Bakalářská práce tedy definuje základní pojmy ohledně rodiny, náhradní péče ústavní a rodinné včetně osvojení a procesu zprostředkování.

Empirická část práce prezentuje výzkumné šetření, vztahující se k osobám s osvojenými dětmi a jejich zkušenostem s průběhem osvojení. Ve výzkumném šetření jsme hledali odpověď na cíl a to na zmapování průběhu osvojení včetně jeho procesu zprostředkování z pohledu vybraných osvojitelů z Královéhradeckého, Středočeského kraje a Prahy pomocí autentických výpovědí respondentů, které detailně vystihují běžné situace s tím spojené. Cíl bakalářské práce se povedl naplnit.

Ženy, se kterými jsem hovořila, byly otevřené, milé a láskyplné. Jedna z osvojitelek mluvila o svém dítěti s nesmírnou láskou a úctou. Pro její rodinu bylo osvojení to nejlepší, co je mohlo potkat. Litovala mnoho dětí, které byly umístěné v kojeneckém ústavu, a říkala, že po jeho návštěvě by bylo i nemožné si některé z dětí neadoptovat. V České republice čeká na svůj domov několik set dětí, bohužel málokterým z nich se tento domov uskuteční. Byla bych ráda, kdyby se změnila legislativní úprava vůči opravdovému zájmu a nezájmu biologického rodiče k dítěti, zpřísnění podmínek pro vyjádření skutečného zájmu o dítě a tím se zvýšila možnost četnějšího osvojení, jelikož by bylo k osvojení právně volných více dětí. Snaha o vytvoření lidského podvědomí, že adopce není pojem, který označuje sprosté slovo a že osvojené dítě není méněhodnotné než to biologické. O osvojení by se mělo na veřejnosti více mluvit, měly by se více rozebírat jeho dobré stránky a nesnažit se o latentní přístup. V naší společnosti dochází k okolnostem, při kterých si lidé za rohem šeptají a negativně poukazují na adoptované dítě či osvojitele.

Na závěr bych ještě jednou chtěla poukázat na přínos osvojení pro opuštěné děti a osamocené páry. Doufám, že má bakalářská práce bude přínosná ať už lidem, kteří o adopci uvažují, nebo jen těm, kteří mají o osvojení neucelené poznatky.

Seznam použité literatury a zdrojů

BARTONÍČKOVÁ, Klára a kol. *Občanský a společenskovední základ - přehled středoškolského učiva*. Vyd. 1. Brno: ComputerPress, 2009, 272 s. ISBN 978-80-251-2631-8.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s., 2011, 104 s. ISBN 978-80-87455-01-2.

BUBLEOVÁ, Věduna a Alena VÁVROVÁ. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-18-0.

BUBLEOVÁ, Věduna a Alena VRÁNOVÁ. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014, s. 36. ISBN 978-80-87455-18-0.

BUČKOVÁ, Marta. *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 144 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4717-883.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-802-6202-196.

HRUBÁ, Michaela. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze: kolokvium I*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2008. Sborníky (Univerzita Karlova, Právnická fakulta), 39. ISBN 978-80-87146-05-7.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 s. ISBN 80-7239-192-5.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4

KONEČNÁ, Hana. *Na cestě za dítětem*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003, 318 s. ISBN 80-200-1055-6.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9

LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. ISBN 80-86991-66-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portal, 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 143 s. ISBN 80-7169-897-0.

MATĚJČEK, Zdeněk a KOLUCHOVÁ, Jarmila. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 155 s. ISBN 80-7178-637-3.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-802-6206-972.

NOVOTNÝ, Petr. *Nový občanský zákoník: rodinné právo*. První vydání. Praha: GradaPublishing, 2014, 194 s. ISBN 978-802-4751-672.

Nový občanský zákoník 2014: rejstřík: redakční uzávěrka 26. 3. 2012. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ÚZ. ISBN 978-80-7208-920-8.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, 94 s. ISBN 978-808-6131-917.

PLANKOVÁ, Olga. *Osvojenie dieťaťa*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1979. 259 s. Právo pre každého.

RYŠÁVKOVÁ, Veronika. *Nový občanský zákoník úplně pro všechny*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 304 s. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-247-5157-3.

SCHOOLEROVÁ, Jayne E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a prostředky pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2002, 217 s. ISBN 80-7255-066-7.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 143 s. ISBN 978-807-3673-185

VODÁK, Pavel a kol. *Problémy osvojení dětí*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. 243 s.

ZELENÁ, Martina a Alžběta KLÉGROVÁ. *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. ISBN 80-869-9167-9.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

Internetové zdroje:

MAUROIS, André. Citáty z kategorie: Rodina. In: *Poeta.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-02-19]. Dostupné z: <http://www.poeta.cz/citaty/kategorie/rodina>

BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Adopce.com. [online]. 2014, 33 s.[cit. 2014-12-30]. Dostupné z:http://www.adopce.com/_files/adopce-f39331e567241cca38b868acf6d7ff52/pruvodce-nahradni-rodinnou-peci-2014.pdf

Desatero pro náhradní rodiče. *Středisko náhradní rodinné péče, spolek* [online]. 2013 [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/desatero_pro_nahr_rodice.pdf

Formy náhradní rodinné péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14501>

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mateřská naděje. *Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte* [online]. 2004 [cit. 2015-01-31]. Dostupné z: <http://www.materska-nade-je.cz/Souhlas%20k%20osvojeni,%20primy%20i%20blanketovy,%20jako%20pravni%20ukon%20smerujici%20ke%20zmene%20statusu%20ditete%20%203.5.2004.pdf>

Mezinárodní adopce. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. 2013 [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/mezinarodni_adopce

Mezinárodní osvojení. *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí* [online]. 2015 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/osvojeni/>

Národní strategie ochrany práv dětí a Akční plán k naplnění Národní strategie. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14311/APN_NSOPD_2012-2015.pdf

Osvojení a zahraničí. Adopce.com. [online]. 2010 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.adopce.com/adopce-osvojeni/osvojeni-a-zahranici/>

Právní stránka přímé adopce. Přímá adopce. [online]. 2010 [cit. 2015-01-31]. Dostupné z: <http://prima-adopce.webnode.cz/o-nas/>

Průvodce osvojením– Jak na osvojení. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. [cit. 2015-01-30]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/publikace/41/>

VYSKOČIL, Filip. Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice. Středisko náhradní rodinné péče, spolek [online]. 2014 [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_NRP_v_CR_2014.pdf

Příloha: Desatero pro náhradní rodiče

Desatero pro náhradní rodiče

Každý si čas od času projde nejrůznějšími problémy a těžkostmi, které nám do života postaví osud. Pokud ovšem budeme v určitém směru připraveni a ochotni tyto překážky přijmout a postavit se jim čelem, může být pro nás i naše okolí celá situace přijatelnější a v mnoha ohledech snadnější. Těchto deset bodů přináší inspiraci nejen osvojitelům, ale i osobám na druhé straně – osobám, které osvojení odsuzují či ho jen nedokáží pochopit.

1) Nebojme se přijmout své náhradní rodičovství!

Slovo náhradní v tomto smyslu nevnímáme jako něco méněcenného, ale právě naopak. Vnímáme ho jako plnohodnotnou pomoc dítěti, tam kde je nejvíce potřeba. Jestliže se dítě jednou přijalo do rodiny, přijalo se bez předsudků a bez podmínek. Toto psychologické rodičovství je ve všech ohledech nadřazeno vůči prostému biologickému plození dětí.

2) Nebojme se o lásku dítěte!

Vzájemný vztah mezi dítětem a rodiči se vyvíjí postupně soužitím v rodině. Základem pro pevný a kvalitní vztah v rodině nejsou pokrevní svazky, nýbrž „mateřská“ láska.

3) Nebojme se práce na sobě samých!

Porozumění dítěti z vlastní krve je samozřejmě mnohem jednodušší, než přijatému dítěti z úplně cizí rodiny, ke kterému se musí postupem času propracovat. Osvojené dítě je tajemství, které se kousek po kousku odhaluje. Láskyplnost, trpělivost a procítění porozumění je správná cesta k úspěchu. Odměnou bude hluboce prožité rodičovství.

4) Zatajená pravda je v lidských vztazích nebezpečná!

Známé heslo „PRAVDA VÍTĚZÍ“ se náležitě nevyjímá jen na vlajce prezidenta České republiky. Pravdou se v dnešním světě šetří, ale u náhradní rodinné péče by to mělo být právě naopak. Přijmutí identity adoptivních rodičů spočívá i v následném vedení dítěte k přijetí identity adoptovaného dítěte.

5) Dítě má o sobě vědět víc, než vědí ostatní!

Pokud má o sobě osvojené dítě dostatek informací, nemůže se stát, že ho určitá otázka či informace překvapí a jemu se tím nezmění dosavadní postoj k rodinným vychovatelům. Jeho identita osvojeného dítěte má být jasná, čistá a spolehlivá, tak aby si dítě mohlo být jisto, že ho mají náhradní rodiče rádi a záleží jim na něm.

6) Nestačí sdělit, je třeba sdílet!

Osvojené dítě by mělo dostávat informace průběžně a nečekat na to, až se začne dítě vyptávat samo. Opakování je matka moudrosti a v náhradním rodičovství upevňuje prožívání v pevném citovém společenství.

7) Dítě není z nás, ale je naše!

Přijmeme s vděčností jako vzácný dar to, co nám bylo v dítěti svěřeno, jsme na dobré cestě, jelikož musíme počítat s tím, že některé povahové rysy dítěte, jeho sklony a úroveň intelektových schopností jsou vždy do určité míry dědictvím po předcích.

8) S horším počítejme, lepším se nechme překvapit!

Přepjatá očekávání, nadnesené ideály, které do dítěte vkládáme, jsou nebezpečná nejen v rodině s náhradním rodičovstvím.

9) O původních rodičích dítěte jen to dobré!

Ke zdravé identitě patří světlý obraz o svém původu a lidech s ním spojených. Každý má právo znát svou minulost. O původních rodičích mluvíme tak, abychom mohli eventuálně podrobnosti přidávat, ale nemuseli nic měnit. Následný fakt, že dítě opustili, se prezentuje tak, aby nevyzněl jako morální špatnost.

10) Otevřené rodinné společenství!

Náhradní rodiny mají tendenci se izolovat a vytvářet si ochranné mechanismy, jako by očekávaly útok zvenčí a proto si začínají předem vytvářet vnitřní barikády, které nikomu neprospívají a především ne dětem. Proto je dobré, aby od počátku adopte do ní byli zahrnuti jak prarodiče, tak i blízké okolí (Středisko náhradní rodinné péče, 2013, online).